

Prikazi i osvrti

ZBORNİK "SYNTEŠIS THEOLOGICA"

Znamo se katkada tužiti da naši profesori i doktori teologije premalo misle na nauka željne svećenike i svjetovne vjernike koji bi o teološkim temama rado čitali na našem jeziku. No, uz drugo, oni su nam darovali razne zbornike, među kojima se pod gornjim naslovom ističe najnoviji u čast o. Rudolfa Brajičića SJ i, po njegovoj želji, isto tako 75. obljetnice "Obnovljenog života". Sadržajem, opsegom i opremom ovaj nas Zbornik može dolično predstavljati i vani, npr. ako bude izložen na frankfurtskom "Sajmu knjiga", gdje je ljetos u bijednom izložbenom prostoru (deset puta manjem od slovenskog) dr. Zdravko Blajić doživio "pet pljusaka" (v. "Hrvatska obzorja", Split, 4/1994, str. 992).

Namjera je ovdje pred čitaoce naše revije iznijeti barem nešto iz toga rudnika koji obuhvaća skoro 40 vrijednih rasprava. Istaknut ćemo misli koje zanimaju i naše laike intelektualce. Tko ne uspije Zbornik nabaviti, a možda ni prolistati, možda će mu dobro doći ovako opširan osvrt. U njemu je poneka dobronamjerna primjedba i primjena, da tako bude zanimljiviji i eventualno korisniji.

Rasprave su u Zborniku podijeljene u pet odsjeka, čiji se naslovi nalaze niže u osvrtu. Prije njih urednik Zbornika *Marijan Steiner* sažeto prikazuje slavljениkov život i djelo. Iz njega je značajno da je o. Brajičić zbog ratnih i poratnih prilika svu filozofsku i teološku izobrazbu, kao i redovničku formaciju, primio na našim učilištima i zavodima, što služi na čast njima i njemu koji je svoju dizertaciju kod dr. Bakšića napisao na latinskom. Urednik se pobrinuo i za patrovu bibliografiju: 10 knjiga i knjižica, 8 ciklostilskih izdanja (jamačno još i nekoliko skripata za studente) i preko 250 manjih rasprava i članaka. Dosta je toga napisano prigodno, a posebnu preporuku zaslužuje njegovo "možda najzrelije djelo" (XIX): "Bit i suvremenost Crkve", koje me je potaklo da o. Brajičića povežem s velikim filozofom i teologom Romanom Guardinijem, predvodnikom njemačke omladine i učiteljem mnogih koji su bili vrlo utjecajni na II. vaticanskom saboru (v. "Crkva u svijetu", Split, 2/1994, str. 160).

S obzirom da nas obično filozofija uvodi u teologiju i da se slavljениk ističe objema, možda je bilo bolje najprije uvrstiti filozofske podloge. Od teoloških prvo mjesto s pravom pripada biblijskim, a prvi otvara pogled u našu eshatologiju. O njoj i o crkvenosti u Ivanovu Evanđelju piše *Ivan Dumandžić* uz Iv 10,11-16 (Dobri pastir), 15,1-8 (Trs i loze) i pogl. 17 (Isusova velikosvećenička molitva). Pored njemačkih bibličara pisac iznosi svoja mišljenja, a koji put je valjda mogao biti još kritičniji prema protestantskim stručnjacima. Prilog je vrlo poučan, osobito kada povezuje kristologiju s eshatologijom. Preegzistentni i proslavljeni Krist je jedan te isti, što lijepo označava Ivanova sintagma: "Alfa i Omega" (Otk 1,8; 21,6; 22,13), tako draga kršćanskoj umjetnosti od najstarijih vremena. Sada malo tko tvrdi i ekleziolozi ne govore da je Pavlu Kristovo tijelo slika (11), nego više da je Kristovo otajstveno tijelo nadnaravna zbiljnost, čak da je Isus s nama "Jedan" (Gal 3,28).

Naš teolog-pjesnik, koji se proćuo kao "teolog slike", *Ivan Golub* iznosi razlikovanje Božjega prijateljstva i našeg otpada od njega izričajima s kojima je opteretio naslov svoje radnje: "Grijech slike i grijech riječi - grijech vrta i grijech grada". Kratku i dosta tešku raspravu o Edenu (vrtu) i Kuli babilonskoj (gradu) korisno zaključuje: "Ako je grijech slike i vrta te grijech riječi i grada u uzimanju nasuprot darivanju, onda je nadvladavanje tog i svakog odatle potklog grijecha u daru. U tome da se čovjek daje obdariti Bogom, da daru ne uskrati dlan slobode. Potom da nam bude dar, uzdarje Bogu, dar drugima. Drugim riječima da se daje darivati i da sam dariva. Darovanost je pak drugo ime za milost."

Marljivi teološki pisac *Vladimir Merćep* na svoje pitanje: "Je li Matejevo evanđelje djelo apostola Mateja?" s velikom većinom katoličkih bibličara odgovara potvrdno. Prilog bi možda dobio na vrijednosti da je sažetiji, jer uz Lagrangeovo mišljenje piše tri pune stranice. Zanimljivo je da se francuski isusovac Xavier Leon-Dufour tu posve ne slaže sa spomenutim francuskim dominikancem.

Prilog se *Mirka Nikolića*: "Isusov poziv prvim učenicima u Markovu evanđelju (Mk 1,16-20; 2,13-14)" pomalo čita kao nagovor njegovim novacima u najboljem smislu izričaja. Dakako, nije mogao ostati kod poziva Ivanu, nego ima dosta toga i o drugoj dvojici Isusu najbližih apostola (usp. Iv 1,35-40). Ne znam da li je trebalo u sumnju stavljati radi li se u Mk 2,14 o nekoj drugoj kući, a ne o Zakejevoj, i da je Isus u Kafarnaumu uz Šimunovu imao još i svoju kuću (44). Prema piscu je Petar "prvi među učenicima koji je primio osobni Isusov poziv da bude njegov učenik" (59), a vrlo stara predaja prema Iv 1,40 "prvopozvanim" zove njegova brata Andriju.

Pero Vidović u raspravi: "Krštenje bez dara Duha Svetoga (Dj 3,26-40)?" značajki upotrebljava stručnu literaturu. Svoje istraživanje sam predstavlja: "Nakon što utvrdimo koji je aktualni *status questionis* proučavanja ove perikope, valjat će nam, u prvom poglavlju, konstatirati tekstualnu situaciju i narativnu strukturu izvještaja. Zatim, u drugom poglavlju, da bismo stekli uvid u značenje Dj 8,26-40 u cjelini Lukina djela, promotrit ćemo njezin odnos prema trećem evanđelju i njezin položaj u Djelima. Treće poglavlje pozabavit će se izbliza krštenjem o kojem pripovijeda ovaj narativno skladni izvještaj" (55). Iz str. 67. se vidi da Vidović večernje blagovanje u Emausu (Lk 24,13-35) smatra Euharistijom. U t. 2,2 govori o sv. Pavlu, čime barem nekako dopunjuje u Zborniku obilnije govorenje o sinopticima. Ako se može jednom izrekom sažeti opširna rasprava, onda i ovdje zadnjom: "Sam izvještaj (Dj 8,26-40), koji je ilustrativni trenutak toga 'rasta' rane Crkve, svojim oblikom elipse ima dva kristološka središta: prvi je kristološki navještaj (r. 35), a zatim se ova perikopa slijeva skladno, s drugim središtem (r. 38), u kristološko krštenje."

Vrlo je opširna i jasna rasprava *Mate Zovkića*: "Ne budite zabrinuti za sutra" (Mt 6,34) iz koje evo nekoliko poučnih tvrdnji: grčka riječ "tekton" označuje zanatliju koji radi oko drveta i kamena pa bi Josip i Isus (do 30. godine) bili građevinski radnici (86); sva se blaženstva odnose najprije na Isusu (90); Lukinim "Oče" Isus čini učenike dionicima svoje molitve (93); dva su glavna elementa Kraljevstva Božjega: slava Božja i spas ljudi (108); i studij teologije spada u pastoralnu obvezu (114); u Mt 6,33 pravednost se ne odnosi na Kraljevstvo nebesko nego na Oca (12). Zovkić donosi i vrlo mnogo citata iz stranih autora, koji put oni ponavljaju njegove misli ili njihove, ali je pohvalno da ih redovito u opaskama navodi i prevodi.

TEOLOGIJA - DUHOVNOST

Profesor *Nedjeljko Ante Ančić* iz svoje struke napisao je prilog "Promjena paradigme u fundamentalnoj teologiji", u kojem ističe da je s II. vatikanskim saborom ona doživjela više promjena negoli druge teološke discipline, dok se to obično tvrdi za moraluku. Paradigma "ovdje znači model interpretacije, obrazac razumijevanja ili objašnjavanja sveukupnog područja neke znanosti" (132). Pisac se dobrim dijelom osvrće na knjigu Hansa Künga, i osobito kako se sada gleda na vjerodostojnost evandeoskih čudesa: ona su u prvom redu "znakovi". Jedan mu je od zaključaka priloga posve praktičan: "Kršćani svojom vjerom i praksom života mogu biti takvi znakovi i svjedoci koji upućuju na nazočnost Božju koju su sami doživjeli te tako postaju drugima povod i poticaj za religiozno iskustvo. Znak i svjedočanstvo imaju, dakle, u sebi snagu koja otkriva objektivnu stvarnost Evandjelja" (140).

Od triju tema, o kojima je tadašnji splitski biskup, sada umirovljeni nadbiskup, msgr. Frane Franić - na traženje, kako kaže, saborske Teološke komisije - govorio na koncilu: sakramentalnost je biskupskog ređenja definirana, a "prethodnom bilješkom" Dogmatskoj konstituciji o Crkvi decidirana je uloga papinog primata u kolegiju biskupa. O trećoj temi iz ovoga njegova članka doznajemo da je šesnaest biskupa iz bivše Jugoslavije bilo protiv obavljanja stalnog đakonata oženjenih. Sada se još uvijek nadamo da će se i kod nas konačno početi odgajanjem stalnih đakona. Važni su za liturgiju (nije prilično da biskup bez đakona svečano slavi Euharistiju), za karitas (u nas sve opsežniji) i najviše za vjeronauk. Đakonat je sakrament i zašto onda tu milost uskratiti onima koji je toliko trebaju? Neka Bog dâ te se što više civilnih vjeroučitelja prijavi za primanje đakonata i da im vjeronauk bude prožet Biblijom kao što je bio Stjepanov i uspješan kao Filipov!

Dubokoumnom raspravom. "Čovjek patnik - slika Božja" *Stjepan Kušar* ulazi "u srž kršćanske teologijske antropologije" (156). Čovjek je slika Božja, pa kako da na nj padaju tolika zla? Odgovor je u grijehu prvoga i svakoga čovjeka, osobito kad svoj "ja" piše velikim slovima (167). Rješenje je problema u Isusu koji naše povjerenje zaslužuje dvostrukim načinom: napastovan je bio kao mi, ali je te napasti pobijedio, što za njim i s njim trebamo i mi. "Čovjek pogođen trpljenjem i smrću jest slika i prilika Božja i u takvom stanju jer je on suobličan Sinu - Isusu Kristu, umrlom i uskrsnom, koji je slika Boga nevidljivoga" (170). Živimo u vremenu tolikoga zla i trpljenja da zaista ne možemo sebe i druge bolje tješiti nego Kristovom mukom, križem i uskrsnućem, njegovim i našim.

Prethodnu raspravu kao da nastavlja profesor psihologije *Mijo Nikić* razglabajući o snazi Božjeg opraštanja u vezi s iskustvom Petrova pada i obraćenja. Oproštenje je ponuđeno i najvećem grešniku. (Pisac je iz talijanskog Katekizma Katoličke Crkve tu ponudu preveo kao dar, a hrvatski ima preciznije *ponuda-offerta*). Psiholog-svećenik Petrov slučaj iznosi potanko i vrlo konkretno. Može izvanredno poslužiti kao priprava na ozbiljnu isповijed. Ne

samo za neke duše, već za svakog kršćanina vrijede ove važne izreke: "Petar nije izabran da bude prvi među apostolima zato što je najviše ljubio, nego, jer je izabran, morat će voljeti više od drugih" (184). Isusovo "oproštenje uvjerava osobu da je prihvaćena i voljena kao takva, bez prethodnog uvjetovanja promjene" (185).

Jedini je prilog iz liturgike poslao *Zvonko Pažin*, koji godinama piše vrlo korisne liturgijske članke u "Vjesniku đakovačke biskupije". Uz naslov: "Illuminator omnium gentium" podnaslov kaže o čemu se radi: "Svjetlost u molitvama božićnog ciklusa u Rimskom misalu Pavla VI". Pisac kaže: "Prikazat ćemo kako se kao svjetlost prikazuje Bog, odnosno Isus Krist, te kako Bog prosvjetljuje čovjeka otajstvom Kristova rođenja" (192). Poznato je kako mlade svećenstvo malo voli i pozna latinski pa je šteta da je cijeli Dodatak s divnim Molitvama donesen samo u izvorniku, a i od piščevih je devet stranica skoro polovica takva teksta. Citira razne sakramentare i Leona Velikoga, kod kojega je dobro dodati da je sve njegove govore preveo i protumačio dr. Marijan Mandac (izd. "Služba Božja", Makarska 1993.) A što se tiče premale zastupljenosti liturgike u Zborniku, nadati se je da se ona tako ne zapostavlja u Teologijama kada Koncil (Konstitucija SC, 16) naređuje da liturgika treba prožimati sve teološke predmete.

Alfred Schneider raspravu: "Crkvenost ignacijanske duhovnosti - sentire cum Ecclesia" počinje: "Ignacije je u Crkvi gledao božansku instituciju, utemeljenu na Petru a to znači na hijerarhiji. Drugi je vatikanski sabor promatrao kao narod Božji, okupljen oko Euharistije." Svatko zna da su kroz tri-četiri stoljeća svećevne Duhovne vježbe nebrojene privlele ozbiljnijem vjerskom životu, a osobito većoj poslušnosti hijerarhiji. No, u njegovo je doba "otajstvena narav Crkve još bila slabo poznata" (210) ili bolje, zanemarena jer je u stvari shvaćanje Crkve kao Kristova otajstvenog Tijela od Pavla i Augustina sve više raslo do Bernardo-cistercitske duhovnosti. To je shvaćanje oživljeno osobito suvremenom liturgijskom obnovom. Od tada se "duhovne vježbe" obavljaju drukčije, ponajviše u vezi s crkvenom godinom te s biblijskim i liturgijskim tekstovima u njoj. Na jedan ili drugi način, one ostaju prevažno sredstvo za produblјivanje duhovnog života i ustrajanja u njemu.

Od stručnjaka bi se *Ante Stantića* očekivalo da će o "odreknuću" i o "poništenju" u učenju Ivana od Križa pisati dublje i psihološki izrazitije. Pogotovo jer i sam spominje da se stručni psiholog (213) ne slaže s tako temeljitim odreknućem ljudske ličnosti. Pisac je, čini se, trebao potanje pokazati istinitost ovih dviju svojih lijepih izreka: "Ivan od Križa ne stavlja naglasak na negaciju nego na egzistencijalnu veličinu čovjekove osobe i na stvarnost Božje transcendencije. Ne radi se toliko o negaciji koliko o opciji... Putem odricanja (Ivan od Križa) upućuje čovjeka putem kojim poći kako bi se oslobodio svojih navezanosti koje ga zaroblјavaju bilo na polju instikata, bilo težnjom prema lagodnom životu i prema egoizmu." (213).

Naš plodni bibličar *Celestin Tomić* napisao je dugu raspravu: "Vjera u Providnost". Čovjek je pročitao s užitkom i velikom korišću, ali ipak bih volio da se pisac - umjesto iznošenja nauke o tome kod stotaka, naših Otaca (za te imamo vrijedno djelo p. Šanca o Providnosti) i teologâ - duže zadržao na svojoj struci. Molimo psalme, a da li svi kod toga doživljavamo njihovu vjeru u Božju opstojnost, veličinu i providnost? I pisac ističe 139. kao "biser-psalam" (24), a toga je biserja više-manje u cijelom Psaltiru obilato. Toliko da ga Crkva stoljećima ne prestaje preporučivati, a nekima i nalagati kao glavni molitveni priručnik, samo što ga treba znati "pokrstiti".

Najpraktičniji dio Zbornika otvara pastoralist *Josip Baloban* raspravom: "Aktualnost pastora distanciranih kršćana". Uz rubne su kršćane velika briga Crkve ti koje pisac po Kaufmannu svrstava u četiri stupnja: koliko su vjerski indiferentni prema Crkvi, prema kršćanskim sadržajima života, prema čudorednim zakonima i uopće prema svakoj obvezatnosti. Ta se stanja i odgo-varajuća praksa ukazuju osobito kada takvi traže krštenje djeteta ili žele crkveno vjenčanje. Prijeko je potrebna nova evangelizacija za koju se treba truditi: svaka vjernička zajednica i individualno dušobrižništvo. Vrlo sažetom članku neka je dopušteno konkretno dodati važnost udruženja mladih odmah nakon prve svete pričesti (najbolje Križarska bratstva i sestrinstva) nadalje, što pisac sigurno suponira i valja uvijek naglašavati, molitva: osobna, obiteljska i liturgijska.

Moralist *Stjepan Baloban* je obradio za Crkvu u javnosti važnu temu: "Vjernik laik i politika". Razjasnivši s tim u vezi neke važne pojmove iznosi crkveni nauk: sjetovni su se vjernici (ne svećenici!) dužni baviti politikom (260) iako između Crkve i države zna doći do nesporazuma (264), a i zlorablivanja. Ugodno se čita kako su u tom pogledu odvažno i pravilno nastupali naši kardinali Stepinac i za njim Kuharić, a moglo bi se spomenuti i brojne uvodnike "Glasa koncila". I pisac se ne libi konkretno govoriti o prilikama kod nas i u, nama dosta sličnoj, Italiji. Vrlo su važne njegove konstatacije: "Moralnu obnovu ostvaruje čovjek pojedinac, osoba koja će mijenjati mentalitet" (269) i zaključak: "U ovom trenutku je neobično važno u moralnoj obnovi od riječi prijeći na djela" (272).

Ništa manju zahvalnost dugujemo pastoralistu koji je za svoja brojna djela i rasprave odlikovan počasnim doktoratom teologije. Ovdje je *Živan Bezić* u vrlo konkretnoj i jasnoj raspravi odgovorio na delikatno pitanje: "Demokracija u Crkvi?" Iz nje se vidi kako on prati crkvena suvremena gibanja, nastojanja i shvaćanja u raznim zemljama. Najprije navodi desetak razloga što ih iznose oni koji bi htjeli da se demokracija uvede i u Crkvu. Ističe da je Crkva posebne vrsti zajednica i stoga je to traženje deplasirano i pogrešno (282). U Crkvi je sva vlast ne od naroda nego od Krista, a kako je On došao služiti, tako svi njegovi zastupnici (uz kleričke bi se mogli dodati i roditeljski) vrše zapravo službu, služenje. Pisac spominje kako na to zaboravljaju oni koji nastupaju u smislu kraljevskog izraza: "L'état, c'est moi - Država, to sam ja!" Takvi škode Crkvi i sebi.

Kako se svečar, uz ekleziologiju i u vezi s njom, mnogo bavio apostolatom svjetovnih vjernika i u njegov Zbornik posebno spada vrlo poučan prilog *Stanislava Kosa*: "Svjetovni vjernik. Bit i zadaća". Povijesno i pravo tumači tko je i što je svjetovni vjernik. Za svakog je kršćanina bitno da je dionik Kristova upravljanja-služenja, svećeništva (ne svećenstva, 292) i proroštva-poučavanja, a sve prema položaju što ga tko u Crkvi ima. Zadaća mu je da životom i djelovanjem, pod vodstvom hijerarhije, surađuje u izgradnji Kraljevstva Božjega na svim područjima javnoga života. S pravom pisac zaključuje: "Crkva želi da svjetovni vjernici budu što više svjesni da su i oni Crkva." Daleko smo još od toga na svakom pa i na liturgijskom polju.

Marko Mattić je pridonio informativan članak: "Postanak teksta o ateizmu na Drugom vatikanskom saboru". Opisuje koliko je nacrti i rasprava bilo na koncilu, i posebno u raznim komisijama, o trima opširnim brojevima Pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu (19-21). (Tko nabavi Zbornik zacijelo ima i zbirku koncilskih dokumenata, pa čemu je trebalo te točke donositi na tri stranice?). Iz piščeva se izlaganja vidi kako na saboru nije izričito osuđen marksizam-komunizam, nego samo ateizam kao strašno i pogubno zlo, ali i s njim je potreban dijalog. Ukazao je kod toga na važan

nastup našega kardinala Šepera. Dakle, nije prevladala borbena već dijaloška struja. Pisac je mogao dodati da je daljnji razvoj događaja dao pravo tom stanovištu, što ga je nadahnulo Duh Sveti.

Kako se praktično pobija ateizam i, još raširenije zlo, indiferentizam *Božidar Nagy* ukazuje na jednom našem svetačkom primjeru: "Crkva u shvaćanju i životu Ivana Merza". Pisac je o njemu izradio dizertaciju, životopis i mnogo članaka. Ovdje je, pozivajući se i na arhivski materijal, potanje obradio crkvenost i posvemašnju papinsku orijentaciju toga uzornog vjernika, koji je znao i zna oduševljavati mladež kao malo tko. (Usput, u Zborniku je mnogo samo zamijenjenih slova, a ovdje je na kraju str. 312. i stvarna omaška: 1913 mjesto 1924). Pisac je hvalevrijedno istaknuo kako je kod nas Merz prvi počeo govoriti i pisati o Crkvi kao otajstvenom Kristovu Tijelu, što ga je i dovelo do dubokog liturgijskog življenja i djelovanja.

FILOZOFIJA - ANTROPOLOGIJA - ETIKA

Filozofski dio Zbornika dubokoumno otvara *Miljenko Belić* raspravom: "Prinos filozofije u teološkom pitanju o svijesti Kristove kao čovjeka kojom je znao o sebi da je Božanska osoba". Tko nije u stanju "probaviti" prvih dvadesetak stranica o ljudskoj svijesti i samosvijesti neka pomnjivo pročita barem desetak teoloških, kojima na čelu stoji izreka: "Ontička činjenica osobnosti očituje se kroz iskaz samosvijeti, kroz 'ja'; u Isusu Kristu samo je jedan 'ja', *Lógosov*" (356). Bilo bi vrlo korisno, ako se može tu uklopiti, da se pisac uz skraćivanje filozofskih razglabanja osvrnuo na evanđeosku tvrdnju: "Isus napredovao u mudrosti, dobi i milosti kod Boga i ljudi" (Lk 2,52). Rasprava svakako pokazuje da tom predmetu "ljudsko teološko razmišljanje pristupa i sa štovanjem, i s divljenjem, i sa zahvalnošću" (357).

Malo će njih pomnjivo pročitati predhodnu, ali je poželjno da što više mislilaca prouči raspravu *Ivana Devčića*: "Personalizam na ruski način. Shvaćanje osobe u ruskoj filozofiji". Pisac se stručno osvrnuo na dvadesetak ruskih filozofa koje svrstava u tri strujanja, od kojih nam religiozno-kršćansko zaista mnogo može reći o pravom shvaćanju i važnosti ljudske osobe. "Ona je za sve ruske filozofe apsolutna veličina, koja je u svijetu pogažena i otuđena. Razlika je samo u tome kako se obrazlaže i zasniva ta apsolutna vrijednost ljudske osobe" (387). Čitajući ovu raspravu čovjek zaželi da što više naših mladih filozofa i teologa - prema višekratnoj preporuci nadbiskupa Franića, a i našem položaju - temeljitije pokaže zanimanje za misaonost istoka negoli, htjeli-ne htjeli, nama većinom tudega Zapada.

Kako se moglo očekivati, *Ivan Koprak* znalacki i toplo piše članak: "Dijalektika mistike i akcije. Filozofsko promišljanje o aktualnosti duhovnosti sv. Ignacija". Nakon što je sažeto opisao duhovnu situaciju svečevu i našega vremena, nije mu bilo teško ukazati da je zaista "Ignacije poruka današnjem čovjeku". Tko se imalo bavio poviješću duhovnosti lako će priznati: "Ignacije je... spajao dijalektičku napetost: strogost i nježnost, pasivnost i dinamizam, sabranost i suhoću, poniznost i osobnu samoinicijativu, poslušnost i slobodu, mistiku i akciju" (396). I slično: "Ignacijeva je ljubav posve svjesna, razumska. Ona je djelotvorna, diskretna, umrtvljena, ali inventivna i aktivna; ljubav koja služi u djelima svagdašnjosti" (398). Vrijednom bi sastavku - bez zamjere, već zbog "sinteze" - bio dobro došao makar zajednički prikaz dotadašnjih duhovnosti, koje je pisac kratko okarakterizirao u pet šest redaka na str. 394.

Jedan od najdužih priloga Zborniku napisao je *Hrvoje Lasić* pod naslovom "Filozofsko-teološki pristup 'ateizmu' i slobodi u Blondelovoj filozofiji religije". Kao podnaslov dodao je smionu filozofovu antitezu na francuskom, a malo je dalje prevodi: "Ne postoji ateist. - Teško je i mučno ne biti ateist". Pisac na dugo iznosi podrijetlo, povijesni razvoj, korijene i uzroke ateizma. Vrijedi

zapamtiti konkretnu konstataciju: "Moderni je ateizam zapravo odgovor na nedosljedno provođenje u život kršćanskog sadržaja vjere" (412). Blondelovu je "filozofiju djelovanja" i papa Ivan Pavao II. u jednom pismu označio kao vrlo važnu i danas aktualnu (416), a H. de Lubac smatra da je Blondelova filozofija pridonijela boljem shvaćanju teološke tradicije, osobito tomističkog učenja o Bogu, svijetu i čovjeku" (422). Tko nema prigode ili snage pročitati ovu vrijednu raspravu, a želi nešto više doznati o Blondelu, naći će to u obilatom stupcu "Hrvatske enciklopedije" (2,685), što ga je napisao vrijedni, već pomalo zaboravljeni, dr. Đuro Gračanin, ali ga se toplo sjetio Jakov Jukić u svom članku na str. 603.

Ivan Macan svoj prilog: "Kršćanska filozofija - da ili ne?" na početku zgodno povezuje s osnivanjem Filozofskog fakulteta Družbe Isusove godine 1989, a s njim i završava svoju raspravu. Nakon što je iznio mišljenja i razloge nekih i katoličkih filozofa koji na postavljeno pitanje odgovaraju niječno, on to čini potvrdno. No upozorava: "Nema sumnje, filozofija se ne smije utopiti u teologiju niti može prihvatiti bilo kakvu odredbu s obzirom na ishod svojih refleksija. Po svom bitnom određenju filozofija mora ostati slobodna od dogmatskih određenja, svejedno od koje strane dolazila" (445). Možda će se tu kome svidjeti usporedba ljubljanskog profesora A. Ušeničnika: Kršćanin filozofira bez ikakva obzira na bilo koju dogmu, ali mu one služe kao svjetionici lađi u noći da ne udre u kakvu hrid. (Tko od mlađih još nije neka pročita njegovu "Filozofiju života", preveo Đuro Gračanin).

Spomenuti se Filozofski fakultet Družbe Isusove može s pravom smatrati dopunom Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, na kojem je studirala S. Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević). Razlog više da se u Zbornik uvrstini njezin zanosno pisani esej: "Sloboda kao duhovno-moralna vrednota". Kao leteći od početka stvaranja do najnovijih književnika i mislilaca ističe uzviše-nost i važnost ljudske, pravo shvaćene slobode. Čovječja joj je sloboda dar Božje ljubavi koju mu opet možemo uzvratiti jedino u i po slobodi. Stoga koliko o slobodi autorica još više govori o ljubavi, koja se riječ nalazi u prvom i zadnjem retku, a onda često u čitavom sastavku. U zanosu joj pobjegne poneki izraz koji bi teško izdržao teološku prosudbu, kao npr. da je Marija "prototip stvorenja" (451) ili netočnost da je saborska konstitucija "Lumen gentium" pastoralna (474). Svakako će barem studentice teologije kojih je sve više, rado pročitati ovu pjesmu ljubavi i slobodi, pogotovo kada je navedeno toliko ženskih imena (a manjka mi sv. Terezija Avilska i sv. Katarina Sijenska).

Svoju specifičnu vrijednost ima i prilog Ivice Martinovića: "Sloboda u promišljanjima Ruđera Boškovića"; iz kojega se vidi koliko se taj slavni redovnik, učenjak i diplomat osjećao slobodnim. Doznajemo to iz desetak Boškovićevih pisama, od kojih su neka tek ovdje objavljena, pa i to na svoj način pridonosi trajnoj vrijednosti Zbornika. Čitajući o Boškovićevoj radosti što se Sjeverna Amerika oslobodila Engleza padne na pamet kako je jamačno i Bošković utjecao da je njegova rodna republika prva priznala SAD, što je Dubrovnik s ponosom (i uzaludnom) nadom isticao kada je bio nekulturno i kruto napadnut na početku ovog rata.

Iz svoje je uže struke Valentin Pozaić napisao članak: "Etika etičkih komiteta". Nijedno se valjda zvanje, uz svećeničko, tako izravno ne bavi ljudskom osobom kao liječničko. Zato su u njemu, uz nebrojena dobra djela, moguće i mnoge zloporabe, znane i neznanne. Ta činjenica dolazi još više do izražaja u naše doba izvanrednih biogenetskih istraživanja, kao i uspješnijih medicinskih sredstava i zahvata. Stoga je neobično važno da se medicinsko osoblje i moralno uputi, odgoji i ponaša. Najteža etička pitanja, kada se radi o životu ljudskog začeca do izdahnuća, često ne može riješiti pojedinac, te se po svijetu i kod nas sve više u bolnicama osnivaju etičke komisije (komiteti) koje ne odlučuju, ali stručno savjetuju što im je u danom slučaju činiti ili ne činiti. Stoga

će članak s korišću proučiti ne samo svaki medicinski djelatnik i svećenik kao zastupnik kršćanskog morala nego i svaki misaoni čovjek, podložan najraznovrsnijim bolestima. I ta pouka danas spada u "teološku sintezu".

Književnost je u nekom smislu, uz sve drugo, preventivna medicina ili barem higijena, jer i te kako ima veze s ljudskim tijelom, a još više s njegovim duhom. Stoga se nakon prethodne s korišću a i estetskom ugodnošću čita rasprava *Drage Šimundže*, profesora književnosti i predavača na splitskoj teologiji: "Etički pogled na savjest u suvremenoj književnosti". Pisac posve ispravno tvrdi: "Literatura je golemi kaleidoskop, u kojem se savjest očituje u stotinama svojih lica i naličja" (575). Istražujući načelno i potanje etički pogled u zadivljujućem broju djela suvremene, naše i strane, književnosti pisac znalački i vrlo korisno iznosi svoj sud o mnogim piscima, dotično o njihovim glavnim djelima. Kad citira G. Schwaba (511) iz izvornika, dobro je spomenuti da imamo to čuveno djelo i na hrvatskom: "Najljepše priče klasične starine" (izd. Mladost, Zagreb 1952, a dotični je citat na str. 259) koje se uvelike mogu preporučiti i onima koji ne studiraju grčku i latinsku književnost. Kada se profesor ovako uspješno osvrnuo na tolika socijalna i psihološka književna djela, bilo bi vrlo korisno, ako već nije, da s moralne strane prosudi i ona književna (?) djela koja našu mladež još više zanimaju, a mnoga od njih i truju.

POVIJEST - KULTURA

S etike i estetike je naravni prijelaz na osobe koje su se istakle na tim poljima. U tom je pogledu zadnjih desetljeća kod nas posebno zaslužan *Josip Antolović*. Tko pozna njegove opise mnogih svetaca i velikana bit će mu zahvalan i za prilog: "W. A. Mozart - umjetnik i vjernik". Čitanje je članka to zanimljivije što počinje opisom vjenčanja slavnog umjetnika s Anom Marijom nakon njihove pripreme koja "se odvijala polagano, temeljito, dostojanstveno i nadasve odgovorno" (531), te su "provodili uistinu kršćanski bračni život u međusobnoj vjernosti i ljubavi"; Ana Marija je "u osam godina rodila sedmero djece". Mjesto daljnjeg citiranja činjenica i pisama Mozarta i njegova oca nekako svatko, kome Zbornik dođe u ruke, počne citati taj prilog i neće prestati do kraja. Budući da rasprave poučavaju, a primjeri privlače, bilo bi dobro da taj članak pretiska neki list za mlade, možda "Mi". Tako bi u njemu sudjelovao još jedan isusovac, kao što je poželjno da oni surađuju i u glasilu Križara, s kojima je Družba bila usko povezana, osobito preko o. Foretića i o. Price. I još: F. Holbőcka, po čijoj je knjižici sastavljen taj prikaz o Mozartu, imamo knjigu: "Credimus - Ispovijest vjere Pavla VI.", s predgovorom i preporukom kardinala Šepera, izd. Društvo sv. Ćirila i Metoda.

Znanstveni je prilog *Predraga Belića*: "Atentat na kardinala Utišinovića i sveti Ignacije Lojolski". U prvom dijelu opisuje kako je došlo do toga da se on počeo baviti tim problemom još prije dva desetljeća. Po svom običaju obiluje dugim i zanimljivim fusnotama, a iz jedne doznajemo da "su istom tridesetih godina XVI. stoljeća stali sjevernu Dalmaciju zapljuskivati valovi srpskih doseljenika" (547). Drugi dio članka pod naslovom: "Polumjesec na Balkanu i būdi i zove" iznosi zašto je i kako nemilo ubijen Hrvat kardinal Stjepan Utišinović, što se čita kao kriminalna priča. Zbog toga je zlodjela papa izopćio kralja Ferdinanda; i treći dio članka opisuje potanko kako je malo kasnije Sveta Stolica kralja odriješila od izopćenja, za što je posredovao i sv. Ignacije koji "nije Utišinovića osudio, nego samo radio... da osvetna pravda ne bude nepravedna. I ništa više" (576).

Poznati je naš moralist *Ivan Fuček* našao vremena da o uspješnom baroknom misionaru napiše knjigu i za Zbornik pošalje prilog: "Interkonfesionalna aktivnost isusovca Jurja Maliha: obraćenici". Taj je za svoga dugogodišnjeg propovijedanja po našim sjevernim krajevima, uz mnogo običajnog

uspjeha, na pravu vjeru obratio na stotine luterana, nekoliko muslimana i "hajduka", a i mnogo javnih grešnika priveo promjeni života. Uspijevao je, jer ga je kao sv. Pavla (1 Kor 2,1-5) vodila ideja i želja spasavati duše (589).

Vrlo je vjerni suradnik naše revije *Jakov Jukić* (pseudonim *Željka Mardešića*) za Zbornik napisao učenu raspravu: "Iz povijesti znanosti o religijama u Hrvatskoj". U prvom dijelu uz mnogo literature, koju teško da tko kod nas toliko prati, govori o oživljavanju sjećanja na prošlost (dok liberalni mislioci često ukazuju na sadašnjost, a marksisti su sanjali o budućem raju na zemlji), zatim o povijesti znanosti o religijama te o prijeporima o toj znanosti. Drugi dio rasprave donosi potanji osvrt na naše znanstvenike A. Gahsa, koji se istakao proučavajući povijest nekih prastarih religija, i V. Keilbacha, priznatog stručnjaka na polju psihologije religije. Pisac s pravom žali što su oba poznatija vani nego kod nas, jer su ih marksisti prešućivali (619). On im je posvetio desetak stranica s prikazom njihove djelatnosti i njihova razvoja na tom suvremenom teološkom polju. Uz mnoštvo imena ne vidi se poznatog stručnjaka za povijest religija, kardinala Franza Königa, koji je kao takav prvi vodio papinsko Tajništvo za nevjerne i uz brojna druga djela napisao: "Lexikon der Religionen. Phänomene, Geschichte, Ideen" (Freiburg 1988). Čitajući ovu vrijednu raspravu čovjek zaželi da se i naše mlađe svećenstvo barem djelomice ugleda u toga dičnog laika.

P. Brajičić je bio desetak godina nacionalni tajnik Apostolata molitve i zato je pravo da je u Zbornik ušao članak: "Počeci i razvoj Apostolata molitve u Hrvatskoj u XIX. stoljeću". Napisao ga je *Mijo Korade* koji se tim posebno bavio. Kao prvi isusovci tako su i obnovljeni k nama došli iz Italije i to najprije u Dubrovnik. Shvaćajući potrebu molitve za sav kršćanski život i rad uz taj apostolat širili su i društva Presvetog Srca Isusova, "živu kronicu"; "zlatnu kronicu", pobožnost prvih petaka, što je dobrono utjecalo na vjerski život puka. Od osobitog je značenja bio "Glasnik Presvetog Srca Isusova", što ga je pokrenuo pobožni nadbiskup Josip Stadler godine 1892. i još uvijek izlazi.

Slavljeniku, kome je Zbornik posvećen, zacijelo će se svidjeti i kratak članak povijesti kraja iz kojega potječe. Profesor je povijesti *Slavko Kovačić* na temelju istraživanja po arhivima sastavio radnju: "Župe splitske nadbiskupije u Poljičko-radobiljskom dekanatu godine 1625". Čuvena je "Poljička republika" i pod Turcima znala sačuvati pradjedovsku vjeru i svoje glagoljaško bogoslužje. Svima će biti drago pročitati ovu izjavu župnika Krcatovića vizitatoru: "Nema nikakve sablazni. Puk milostinjom uzdržava crkvu i mene" (643). U cijelom je dekanatu bilo oko 1.500 kuća s oko 8.500 vjernika. "Nema ni jednoga raskolnika ili heretika... Sve obrede vršimo na slavenskom jeziku. Osim svećenika župnika ima još deset drugih svećenika, a nižih klerika oko dvadeset" (645). Blažena drevna vremena!

Profesor je filozofije *Ante Kusić* za Zbornik sastavio opširan prilog: "Katolicizam i kultura - danas". Čita se s lakoćom i od velike je praktične vrijednosti. U dvanaest odsjeka opširnu temu stručno obrađuje s posve konkretnim primjenama za svagdanji život svećenika i običnih vjernika. Obilato navodi crkvene dokumente, izjave suvremenih mislilaca i, upadno i pohvalno, dosta biblijskih tekstova. Rasprava sadrži više mudrih izreka i s Carnegiem četiri pravila za komuniciranje s ljudima. Uz poznatu izreku profesor dodaje svoju ocjenu: "Čovječje 'Biti' beskonačno nadilazi sve oblike njegova 'imati'", što potkrepljuje velikim i malim slovima infinitiva (667). I još: "Ortodoksijski i ortopraksijski, kao vjernici, moramo uvijek biti primjer i odraz onoga što u drugima želimo ostvariti" (668).

Iako bi Zborniku, da odgovori svome naslovu, bolje pristajala još poneka teološka tema (posebno iz šire ekleziologije i mariologije, kojima je svećar posvetio najviše uspješnog truda) ipak je s pravom uvršten rad *Ivana Sovića*: "Hod hrvatskog jezika od Bašćanske ploče do danas". I narodnost je, naime,

sa svime što na nju spada vjerska vrednota, te će i teolozi rado pročitati stručni, s oduševljenjem napisani članak, a i sa zadovoljstvom primiti na znanje tvrdnju: "U čuvanju, obogaćivanju i razvoju hrvatskog jezika veliku ulogu ima i Katolička crkva u Hrvata tijekom svoje tisućljetne povijesti što bjelodano pokazuju i dokazuju mnogi pojedinci (svećenici, redovničke zajednice) te brojna djela za potrebe Crkve i hrvatskog naroda napisana na hrvatskom jeziku" (693). Iako je članak vrlo dug, s mnogo imena i naslova te bez razdiobe i podnaslova, svatko može iz njega uvidjeti kako je hod našega jezika bio mukotrpan ali i slavan.

O slavljenu je zapisano: "Uvijek se zanima za nova pitanja suvremenog čovjeka, reflektira o njima i pokušava im dati svoju osobnu misao kao teolog i svećenik" (XVII). Nešto slično bi se moglo reći i o suradnicima ovoga Zbornika, a patru Brajičiću želimo da doživi izdavanje komentara svih koncilskih dokumenata, kojima je inicijator i glavni pisac, i osobito da što prije izađe najpotrebniji svezak uz pastoralnu Konstituciju o Crkvi u suvremenom svijetu.

Martin Kirigin

O NARAVI I ZADAĆI TEOLOGIJE

J. Card. Ratzinger, *Wesen und Auftrag der Theologie. Versuche zu ihrer Ortsbestimmung im Disput der Gegenwart*, Johannes Verlag, Einsiedeln 1993, 116 str.

Saborske naznake za obnovu teologije pokrenule su u zadnja tri desetljeća široku raspravu ne samo na razini pojedinih teoloških traktata, već i o samoj naravi teologije, njezinim pretpostavkama, metodi i putevima razvoja. U razradbi saborskih perspektiva i ocrtavanju modela teologije, koji bi bio primjeren poslanju i zadaći Crkve u ovom vremenu, zapaženu ulogu ima kardinal J. Ratzinger. Njegova promišljanja pojavila su se 1993. u knjizi, u izdanju nakladne kuće Johannes iz Einsiedeln, pod naslovom *Narav i zadaća teologije*. Knjiga sadrži šest radova što su podijeljeni u tri poglavlja, od kojih, kako kazuje bilješka na kraju knjige, jedan dijelom, a jedan u cijelosti nisu do sada objavljeni.

U *prvom poglavlju*, naslovljenu *Pretpostavke i osnove teološkog rada*, autor najprije raspravlja o odnosu filozofije i teologije. Polazi od jedinstva filozofije i teologije u ranom kršćanstvu, kada je filozofija dala vjeri prvu očiglednost. Filozofija kao traženje smisla pred smrću prikazuje se kao pitanje o samom Kristu koji pobjeđuje smrt i tako mijenja život. Kršćanski filozof nosi u ruci evanđelje, poznaje tajnu smrti. Za Justina, prava je zadaća filozofa pitanje o Bogu, a držanje istinskog filozofa život po logosu. Skolastika poslije odvaja područje filozofije od područja teologije razlikujući ih kao red naravnog i nadnaravnog. Tijekom povijesti ovo odvajanje postaje sve više suprotnošću. I od filozofije i od teologije dolaze osporavanja glede mogućnosti stupanja u metodički odnos jedne prema drugoj. Filo-